

Massakunst en **gemeenschaps**drama

Op zoek naar een genealogie van het cultuurpolitieke denken vandaag

THOMAS CROMBEZ

1 Het is een van onze vanzelfsprekendheden geworden: in een door en door geïndividualiseerde maatschappij kan een vonk van samenhang enkel ontbranden wanneer een catastrofe plaatsvindt zoals op 11 september, die duizenden naar de dood voerde en honderdduizenden onderdompelde in angst. Alleen een sociale weerslag van zo'n magnitude herinnert de vereenzaamde burgers opnieuw aan hun bestaan als een collectief lichaam. Kort na de aanslag werden er in New York nauwelijks nog overvallen of moorden gepleegd, wat ooggetuige Steven De Foer het zware woord 'gemeenschap' in de mond doet nemen. Oliver Stone, door De Foer geïnterviewd naar aanleiding van zijn film *World Trade Center* (2006), verwoordt het zo: **'Het is alleen zonde dat drama's nodig zijn om mensen weer menselijk te maken tegen elkaar. In een wereld van verdriet, angst en wreedheid gaan mensen voor elkaar door een vuur zoals ze dat in een normale situatie nooit zouden doen'** (*De Standaard*, 20-09-06). Ook bij de 0110 concerten voor verdraagzaamheid, georganiseerd naar aanleiding van de jongste gemeenteraadsverkiezingen, deed een begrip als samenhang terug zijn intrede. Arno Hintjens vergeleek het concertpubliek zelfs met dat van een kerk: **'Het valt te vermoeden dat menig pastoor er jaloers op zou zijn'** (*De Morgen*, 30-09-06).

De uitspraken van De Foer, Stone en Hintjens situeren zich binnen een cultuurfilosofische oppositie die gemeengoed is. Gemeenschap betekent voor de westerse samenleving – sinds die werd uitgerekt en

herverkaveld door de krachten van de moderne administratie, economie en techniek – niets anders dan een romantische illusie. In de bekende termen van Ferdinand Tönnies is het sociale weefsel steeds meer de kenmerken van een organische *Gemeinschaft* verloren, ten gunste van zijn karakter als een zakelijke *Gesellschaft* (maatschappij). Niet langer komt er aan het gezamenlijke belang evenveel gewicht toe als aan het individuele belang.

Zodra deze kolossale omwenteling omstreeks het midden van de 19de eeuw werd opgemerkt, heeft ze ook geleid tot sterke gevoelens van nostalgie naar het verloren gewaande paradijs. Verscheidene cultuurhervormers, gaande van conservatief-revolutionairen (zoals Wagner) tot bolsjewisten (zoals Lunatsjarski, de Sovjet-Russische Volkscommissaris voor Opvoeding) verlangden actief naar een geïdealiseerd, communaal leven en gaven die hunkering een centrale plaats in hun blauwdrukken van de door te voeren culturele vernieuwingen. Hiermee ben ik bij een tweede begrip aanbeland, dat net als *gemeenschap* een typisch product is van de 19de eeuw: *cultuur*. De gangbare betekenis van het woord cultuur is nauwelijks 150 jaar oud en duikt het eerst op bij Gustav Friedrich Klemm, een Duitse antropoloog en een verwoed verzamelaar van kunstvoorwerpen uit de kolonies. Als koninklijk bibliothecaris werd hij als een van de eersten voor het moeilijke probleem gesteld, hoe men een catalogisering moest aanvatten van de vrachten aan 'primitieve' schatten die werden aangevoerd uit over-

Gemeenschap

betekent voor de westerse samenleving – sinds die werd uitgerekt en herverkaveld door de krachten van de moderne administratie, economie en techniek – niets anders dan een romantische illusie.